

УДК 323.22/.28 (477)

<http://orcid.org/0000-0002-7344-410X>

<http://doi.org/10.5281/zenodo.167268>

Ю. І. Калюжна

ЕВОЛЮЦІЯ ЛЕГІТИМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

У статті розкривається складний процес еволюції легітиміційної політики як феномену демократичної транзакції між політичною владою і суспільством. Наводяться сучасні концептуальні проєкції феномену легітимізації влади та ефективні сценарії легітиміційної політики. Зокрема, автором обґрунтовується висновок про те, що конструювання демократичної політичної реальності в сучасній Україні передбачає використання ефективного легітиміційного інструментарію.

Ключові слова: легітимізація влади, легітиміційні кризи, легітиміційна політика, легітиміційні стратегії, легітиміційні коди, демократичний процес, феномен демократичної транзакції.

Ю. И. Калюжная

ЭВОЛЮЦИЯ ЛЕГИТИМАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ В ПОЛИТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЕ

В статье раскрывается сложный процесс эволюции легитимационной политики как феномена демократической транзакции между политической властью и обществом. Предлагаются современные концептуальные проекции феномена легитимации власти и эффективные сценарии легитимационной политики. В частности, автором обосновывается вывод о том, что конструирование демократической политической реальности в современной Украине предполагает использование эффективного легитимационного инструментария.

Ключевые слова: легитимация власти, легитимационные кризисы, легитимационная политика, легитимационные стратегии, легитимационные коды, демократический процесс, феномен демократической транзакции.

Y. I. Kaliuzhna

THE EVOLUTION OF THE LEGITIMACY POLICY IN POLITICAL SYSTEM OF MODERN UKRAINIAN SOCIETY

The article reveals the complicated process of evolution legitimizing democratic politics as a phenomenon transaction between political power and society. It offers modern conceptual projection of the phenomenon of legitimizing power and effective scenarios legitimizing policies. In particular, the author substantiates the conclusion that the construction of a democratic political reality in modern Ukraine requires the use of effective tools of legitimation.

Keywords: legitimacy of power, legitimizing crises, legitimizing policy, legitimizing strategy, the democratic process.

Постановка проблеми. Провідний модератор сучасного легітимаційного дискурсу П'єр Розанвалон, досліджуючи «мутації демократій у XXI столітті» та пошуки «нових вимірів демократії», констатує: «Суттєвою рисою сучасних демократій є недовіра людей до влади, що швидко забуває свої передвиборчі обіцянки служити загальному благу» [6, с.7] та проголошує легітимність політичної влади – «невидимим інститутом», яка «дає змогу міцно укріпитися відносинам між громадянами і тими, хто ними править. Якщо легітимність у найширшому значенні слова це – простий регулятор примусу, то її демократичний варіант призначений для налагодження конструктивних зв'язків між владою й суспільством. Вона сприяє оформленню того, що становить саму суть демократії: апропріації влади суспільством» [6, с. 21]. В дослідницьких практиках сучасного соціально-гуманітарного знання помітна акцентуалізація питання легітимації/делегітимації політичної влади, пошуку ефективного інструментарію спрямованого на формування «легітимаційної політики», що зорієнтована на нівелювання «легітимаційних криз» та на удосконалення процесів демократичної транзакції між владою і суспільством.

Аналіз актуальних досліджень. Невід'ємним елементом суспільно-політичної реальності XXI століття стають численні, глибинні, масштабні та патологічні «легітимаційні кризи», що створюють потенційні ризики для функціонування демократичних політичних систем. Відтак, дослідницька рефлексія провідних сучасних західних та вітчизняних науковців зосереджена на спробі подолання теоретико-когнітивних бар'єрів у пізнанні феноменів легітимації/делегітимації влади та пошуку «нових легітимаційних кодів». Означена проблематика є ключовим моментом у теоретичних схемах західних дослідників – Г. Алмонда, Ч. Армстронга, Б. Барбера, З. Баумана, З. Бжезінського, І. Валлерстайна, Ю. Габермаса, Дж. Гелбрейта, Ф. Закарія, Р. Інглегарта, М. Кастельса, Х. Лейсі, А. Лейпхарта, Г. О'Доннелла, Р. Патнама, А. Пшеворського, Д. Растоу, П. Рікера, П. Розанвалона, Дж. Ролза, Е. Тоффлера, Ф. Фукуями, С. Хантінгтона, Д. Хелда, Ф. Шміттєра

та ін.; серед, вітчизняних дослідників - Є. Бистрицький, П. Вандич, А. Вахудова В. Веденєєв, О. Висоцький, М. Говлет, І. Головка, В. Горбатенко, О. Гребіневич, О. Дащаківська, В. Кобильник, О. Кокорська, А. Колодій, Ю. Краснокутська, В. Кривошеїн, О. Кудрявцев, Г. Куц, О. Мазур, П. Манжола, Ю. Мацієвський, М. Михальченко, С. Рябов, М. Тур, О. Фісун, Є. Цокур, Г. Щедрова, В. Якушик та ін.

Зокрема, провідні модератори сучасного науково-практичного дискурсу легітимації висловлюють консолідовану позицію стосовно того, що процеси легітимації/делегітимації політичної влади та пошук «легітимаційних кодів» або «легітимаційного інструментарію», для ефективного функціонування політичних інститутів сучасних демократичних політичних систем - залишаються «відкритою опцією» для сучасних дослідницьких практик, що власне, і зумовлює постановку мети статті.

Мета статті полягає у тому, щоб дослідити еволюцію та розширити горизонти «легітимаційної політики» в політичній системі сучасної України.

Виклад основного матеріалу. В дослідницьких проектах сучасних світових науковців «українському питанню» присвячено значний масив теоретико-методологічного матеріалу, зокрема, авторитетний американський науковець З. Бжезинський аналізуючи та прогнозуючи геополітичну ситуацію на євразійському континенті, визначив Україну, як «гаранта демократії» [2, с. 57] на пострадянському просторі та зауважив про те, що «широ сподівається на провідну роль України в упорядкуванні тут демократії та стабільності» [1, с. 101]. Проте, політична реальність сучасної української держави демонструє, що питання демократії, а відтак і демократичної легітимації влади залишається й досі невирішеним, попри «демократичний старт» проголошений на всеукраїнському референдумі в 1991 році. Вітчизняний експерт з питань утвердження незалежності та розбудови української державності С. Кульчицький стверджує: «здобуття Україною незалежності відкрило для неї можливість кардинальним чином змінити характер соціально-економічних та суспільно-політичних взаємин, стати на

шлях створення ринкової економіки та громадянського суспільства й побудови правової держави, реального забезпечення прав і свобод людини. Однак можливість ця й досі залишається нереалізованою» [4].

Слід акцентувати, на наступному - стримана оцінка вітчизняних дослідників, щодо «реальної демократії» в сучасній українській державі доповнюється голосними, песимістичними, подекуди відверто агресивними настроями «пересічних українців», які вважають, що в Україні демократичні цінності та ідеали не набули практичного втілення в реаліях сучасного українського державотворення. Вважаємо, припустимим наступне зауваження - політичний простір сучасної української держави наповнений демократичними ідеалами і символами «фрагментарно та мозаїчно», відтак, трансформаційні процеси розпочаті ще за часів здобуття незалежності і до теперішнього часу, які відбуваються у всіх сферах суспільно-політичного буття (політика, економіка, культура тощо) здебільшого мають ознаки «ілюзорності», «імітації» або «мімікрії» демократії.

В означеному контексті видаються цікавими міркування українського науковця К. Вороніної, яка означає еволюцію демократичних перетворень під брендом «поетапної демократизації» [3]. Українська дослідниця фіксує наявність специфічних бар'єрів, які перешкоджають термінологічній визначеності, щодо політичних режимів у просторі пострадянських країн. Комбінація характерних рис тоталітаризму, авторитаризму та демократії, з домінуванням одного або двох елементів можуть бути ідентифіковані, як «демократії з дефектами», «опікунські демократії», «керовані або псевдodemократії», «електоральні», «неопатрімоніальні» та подібні. В той же час К. Вороніна констатує: «в незалежності від назви позитивними кроками у легітимації політичного режиму в країнах транзитивного типу стали: етап конституціонування (формальне закріплення) основ демократії, становлення парламентаризму та багатопартійності, заснування різних форм участі громадян в політиці, започаткування основ розвитку громадянського суспільства та інші» [3].

Дивергенція, тобто відхилення від еволюції, та антиномії демократичних перетворень в процесах українського державотворення обумовлені, на нашу думку, об'єктивним чинником - трансцендентністю феномену демократії, та суб'єктивним - специфікою українських суспільно-політичних та соціально-економічних реалій. Погоджуємося й з ключовими зауваженнями вітчизняної дослідниці Н. А. Латигіної, презентованими в роботі «Українська демократія сьогодні: спроби і помилки», а саме: «демократизація – дуже тонкий процес; він може стати конструктивним лише тоді, коли для цього сформовано міцний фундамент. Історією доведено, що демократія утверджується в суспільстві лише тоді, коли вона виростає з його глибинних підвалин, з економічних та соціальних передумов, демократичних традицій народу, світосприйняття та ментальності громадян. Наївно думати, що Україна може у цьому бути винятком» [5, с. 54]. Спроби імплантувати готові демократичні моделі, які успішно працюють в сталих демократіях, видаються нездійсненими із-за специфічних особливостей національної політичної культури та української ментальності, історичного досвіду, напівзаходів в діяльності політичної влади. До того ж, країни за якими традиційно закріплено «політичний імідж» - успішних та сталих демократій (США, Англія, Франція, Німеччина та інші), постали перед новітніми викликами, зокрема, небаченими за масштабами і інтенсивністю легітимаційними кризами.

Зауважимо, що в новітній історії українського державотворення був досвід радикальних демократичних перетворень: «Помаранчева революція» (2004 р.) та «Революція Гідності» (2013 р.), проте на заваді реалізації «українського демократичного проекту» стали «легітимаційні кризи» та відсутність ефективної «легітимаційної політики», що раз у раз нівелювали демократичні досягнення сучасної України. Ремінісценція та спроба хронологізації політичних процесів легітимації та делегітимації влади, з моменту здобуття Україною незалежності і до теперішнього часу (1991-2016 рр.), дозволяє відшукати гносеологічні ключі до пояснення сутності,

природи та генезису феноменів легітимації-делегітимації політичної влади та сприяє окресленню раціонально-практичних стратегій, щодо формування-впровадження-реалізації якісної та ефективної легітимаційної політики в політичному просторі сучасної України.

Результати досліджень вітчизняних науковців А. Колодій, Ф. Рудича, О. Долженкова, В. Полохала, О. Кіндратець, В. Кривошеїна, В. Медведчука, С. Барматової, Р. Сербина, О. Бандури, Г. Куц, О. Гараня, С. Рябова, В. Кобильника, М. Кармазіної, О. Дергачова, феномену «легітимаційних криз» у суспільно-політичному просторі сучасної України, дозволили виокремити чинники, які сприяють виникненню «легітимаційних криз». Серед них: політико-інституціональні (нерозвиненість та неефективність політичних інституцій: президентства, парламентаризму, виборів тощо); політико-культурні (політична культура з домінантою підданського типу, «розмиті контури» державної ідеології, історичний досвід та політичні традиції тощо) та соціально-економічні (відсутність реформ в економіці, які б надали змогу ефективно і своєчасно відповідати на соціальні запити громадян, корупція, тощо).

В Україні зберігається тенденція до дистанціювання політичної влади від громадянського середовища, що не сприяє налагодженню політичної довіри та визнання з боку населення: в «політичних баталіях» між різними гілками влади та конкретними політичними акторами до «пересічного українця» звертаються виключно ситуативно, переважно, під час виборчого процесу, як до демографічного ресурсу здатного забезпечити потрапляння до «владних кабінетів». Усвідомлення громадянами свого політичного статусу, як «об'єкта політичного процесу», створює прецедент «тотальної недовіри» до політичної системи та конкретних її структур. Спираючись на основні закони функціонування політичних систем, нагадаємо про «інверсійний зв'язок» між політичними інститутами та громадянським середовищем: перші повинні своєчасно, оперативно реагувати на імпульси, запити, «меседжі», що надходять від громадян. Наявність взаємозворотнього зв'язку

в трикутнику «держава-суспільство-індивід» є запорукою стабільності, а відтак і легітимності влади. А відсутність у громадян чіткого розуміння, щодо питання повноважень, взаємодії та відповідальності між інституційними гілками влади, створює для політичних еліт «розмиті контури відповідальності» за наслідки своєї політики. Відсутність консолідації та координації, щодо політичного майбутнього, «конфліктогенність» між ключовими гравцями на політичному полі України дискредитує та делегітимує в очах населення не лише політичну владу, а й політичні інституції держави в цілому. Зробивши підсумок можна констатувати, все це сприяє формуванню у сучасній українській ментальності «політичної еkleктики», яка відображається в дихотомічності, сумбурності, ірраціональності політичних вподобань та політичної поведінці (зауважимо, новітній українській політичній ментальності притаманні або вкрай пасивний стан, апатія, або – вкрай піднесена, активна, рушійна діяльність).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Відповідно, до політичного досвіду та суспільно-політичних реалій, політична система сучасної України демонструє константність і турбулентність, масштабність і динамізм проблем пов'язаних з процесами легітимації/делегітимації політичної влади: хронічна «криза довіри» до влади, радикалізація політичних процесів, політична пасивність, зневіра та апатія, дефіцит демократичної політичної культури, новітні виклики - загроза територіальній цілісності та національній єдності. Відтак, пріоритетним і стратегічним завданням постає визначення «легітимаційного інструментарію» для подолання системної «легітимаційної кризи», засноване на принципах бінарності (взаємозалежність влади і суспільства) та оптимізації «легітимаційної політики», тобто процесу демократичної транзакції - взаємодії, угоди між політичними інститутами держави та суспільством:

- компетентність та професіоналізм політичних еліт;

- відповідальність за виконання передвиборчих гасел та демократичних цінностей;
- реальна боротьба з корупцією;
- модернізація політичних інституцій за демократичними стандартами;
- подолання тотальної соціально-економічної кризи;
- формування «середнього класу»;
- раціоналізації громадської участі в політичних процесах;
- запровадження нового рівня комунікації між громадянами і владою – «легітимаційної транзакції», тобто угоди між владою та суспільством про спільну відповідальність;
- підвищення рівня толерантності учасників політичного процесу;
- реалізація просвітницьких проектів «демократичної політичної культури», заснованих на урахуванні системи українських політико-культурних цінностей, норм, смислів тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бжезинский З. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы / Збигнев Бжезинский ; [пер. с англ. О. Ю. Уральской]. — М. : Международные отношения, 2005. — 256 с.
2. Бжезинський З. Україна у геостратегічному контексті / Збигнев Бжезинський ; [пер. з англ. А. Іщенко]. — К. : Видавничий дім „Києво–Могилянська академія”, 2006. — 101 с.
3. Вороніна К. Легітимація політичного режиму в посткомуністичних країнах [Електронний ресурс] / К. Вороніна. — Режим доступу : <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/177>.
4. Кульчицький С. Україна на сучасному етапі: утвердження незалежності та розбудова держави [Електронний ресурс] / С. Кульчицький. — Режим доступу : http://pidruchniki.com/istoriya/ukrayina_suchasnomu_etapi_utverdzhennya_nezalezhnosti_rozbudova_derzhavi
5. Латигіна Н. А. Українська демократія сьогодні: спроби і помилки / Н. А. Латигіна // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. — 2008. — Вип. 34. — С. 53—62.
6. Розанвалон П. Демократична легітимність. Безсторонність. рефлексивність, наближеність / П. Розанвалон; пер. с фр. Євгена Марічева. — К., Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. — 287 с.

Стаття надійшла до редакції 21.09.2016